

DE PLANTENNAMEN

THEHUI, ŪAN, SEBT EN ŠĒNI DER PAPYRUS EBERS

DOOR

Dr. W. K. J. SCHÖÖR.

De Papyrus Ebers door Stern uitgegeven en door Joachim vertaald en verklaard is voor de Egyptische geneeskunde van groot belang. De verklaringen van Joachim laten evenwel nog veel te wenschen over, daar hij hetzij opzettelijk of uit nalatigheid veel onverklaard heeft gelaten.

Zoo b. v. Sebesten de vrucht van *Cordia Myxa*,
aneb-plant hetgeen in het Arabisch e'neb, wijnstok is;
Xasit-plant wat in het Arabisch kessuth, chasuth, cuscuta is;
Šebbet-sap; šebet wat in het Arabisch sjebet de *Anethum graveolens* beduidt;

amama vrucht is *Amomum*. Prosper Alpinus zegt (Medic. Aegypt., Liber de balsam. 1745, 300) „*amomum* vocant amama Aegyptii.” De gewone naam is *Amomum Cardamomum L.*

Ik zal mij voorloopig met de beschrijving van eenige Coniferen bezig houden, die in de Papyrus voorkomen en beginnen met pert-šeni door Joachim „Wachholderbaum,” door ons jeneverbessen genaamd. In de Papyrus worden zij in vele recepten opgegeven, en tegen verschillende ongesteldheden gebezigd. De hierbedoelde bes is niet afkomstig van de *Juniperus communis*, daar deze plant in Aegypte niet wordt aangetroffen en 't is te betwijfelen of andere *Juniperus*-soorten daar ook inheemsch waren.

Forskål noemt de *Juniperus* niet, dus in Arabië heeft hij deze plant niet gevonden.

Dodonaeus (Kruythoeck p. 1332) zegt: „de jeneverboom komt in Afrika niet voor.”

Hetzelfde zegt Victor Loret (La flore pharaonique 19): *Juniperus phoenicea* groeit in Egypte niet.

Toch heeft men zoodanige bessen gevonden.

In de verzameling „Passalacqua” (Braun. Die Pflanzenreste des Ägypt. Mus. herausgeg. von. P. Acherson u. P. Magnus. S. 13. Passalacqua Cat. p. 228. Ann. des sc. nat. VIII p. 423.), zijn vruchten van den jenever, die Kunth van *Jun. phoenicea* L. afleidt, eene bepaling die mogelijk is, daar aanverwante soorten *J. excelsa* M.B. in Voor-Azië, op het eiland Phasos en in Abessinië voorkomen. *J. phoenicea* komt thans even als alle Coniferen in Aegypte voor, en kan in vroeger tijd daar verwilderd of gebracht zijn. Het kan zijn dat zij met Coniferenhout uit Syrië of Klein-Azië zijn ingevoerd.

Schweinfurth (Ueber Pflanzenreste aus alt Aegyptischen Gräbern. Ber. der deutsch. bot. Ges. S. 369) bevestigt dit en zegt dat zij gevonden zijn in oud aegyptische graven van Dra-Abu-Negga (XII Dyn.) en van Der-el-Bahari van 1881 (XXII Dyn.), waar zij als doodenoffer neergelegd waren.

Hetzelfde deelt Victor Loret mede, doch noemt de bessen afkomstig van Ouân, Aoun, Annou, Arou, en Arlou, den naam šeni uit de Papyrus met Stern's overzetting in „Wachtholder” noemt Loret niet. De bessen zelf zegt Loret heeten in Aegypte Pershou, hetgeen hij meent afkomstig te zijn uit het Semitisch, terwijl de Papyrus spreekt van pert-šeni. De namen geven dus een groot verschil, zouden zij dezelfde plant voorstellen?

Doch ook de voorstelling van de plant is verschillend. Uan zou ex. auctoritate viri doctissimi Chabas Melanges III 2,292 *Ceratonia siliqua* zijn. Dit is onmogelijk, daar *Ceratonia* peulen tot vrucht heeft en geen bessen.

Volgens Dr: Pleyte en Stern zou Arlu of Aru Pistacia Therebinthus zijn. Deze plant geeft besachtige vruchten.

Dioscorides zegt (Pharmacorum 70) „Oen et Oeun fructus Oa et Ua zijn van Sorbus sylvatica, de Oen van Theophrastus (Dioscorides 1,105) zou de Juniperus maxima wezen.

In het Journal Aziatique (1880, XV, 125) vinden wij van Maspero wederom een andere beschouwing. „Le bois des cerueils est tiré d'une espèce d'arbre qui non seulement croissait en Egypte, mais se trouvait près d'Alep et de Carchémisch en telle quantité que les Egyptiens avaient donné à une partie de la contrée le nom de pays de l'Ouan (Ebers, Das Grab de Amenemheb l. 6). Le même arbre est mentionné au Rituel de l'embaumement (Mémoire sur quelque papyrus du Louvre p. 21, not. 6). Je pense que c'était le cedre.”

Nu, van jeneverbessenboomen, beter struiken, zal men geen kisten gemaakt hebben.

Dus nân zou met jeneverbes niets te maken hebben. Hier is evenwel nog veel tegen te zeggen. Theophrastus (h. p. Amsterd. 1644 121) zegt in het hoofdstuk „de cedro et therebintho,” waarbij een noot van Joannis Bodaei a Stapel voorkomt, waar staat „Lege *ὄνον* = Cedrus. Deze boom kan zijn de Pinus Cedrus Dioscorides, waar men wel het hout van gebruikte. De Pinus Cedrus L., is de Cedrus Libani Barrelier en de Cedrus Phoenicea Renealm. (Gordon, The pinetum 65). Deze geeft geen bessen maar kegels. Zij zou de sebt van Stern, de scharbin der Arabieren zijn.

Ebn Baithar (II 94) geeft er het volgende van op. Het is een groote boom, van welke vloeibaar pek komt. Hij heeft een cypresachtige vrucht; de vruchten zijn kegels. (Gordon, The pinetum) doch veel kleiner. Maar, voegt hij er bij, er is nog een kleinere soort met doornen, Juniperus phoenicea, welks vruchten groote overeenkomst hebben met die van

Juniperus communis, en zoo groot zijn als bessen van den mirt.

Dit helpt ons op den weg; wij vinden bij Dodonaeus (1335) *κεδρος φοινική* Minor. Cedros. De *Juniperus* heette bij de Grieken *ἄκρενθος*. Alex von Tralles noemt hem *ἄκρενθος*. Puschmann, Alex v. Tralles, blz. 305, zegt in een noot: „de ouden onderscheidden meerdere soorten van *ἄκρενθος*.”

Plinius (h. n. XXIV 36) zegt het volgende: „*Juniperus* vel ante cetera omnia ex calefacit, extenuat, cedro assimilis. Et ejus duo genera, altera major altera minor.”

Dodonaeus onderscheidt ze als volgt: de cederboom met bladeren als van den jeneverboom; deze is de minor, en met die als van den cypressenboom en noemt die *Juniperus major folio Cupressi*. Beide geven bessen als de *Juniperus* en de werking van deze is dezelfde.

De uân waarvan de bessen voorkomen in de *Papyrus Ebers*, die voor hetzelfde doel als de jeneverbessen gegeven werden en beide in hetzelfde recept dikwijls voorkomen, is *Juniperus phoenicea*.

De *Juniperus Dioscorides*, de *Oxycedrus* en *Cedrus phoenicea* wordt volgens anderen, zegt Dodonaeus, *Thuya*, *Tuya* of *Thyia* geheeten. Deze plant vindt men in de *Papyrus Ebers* als *ṭehui*, *ṭehuan* en *ṭehua*. Ook hiervan worden de bessen voor hetzelfde doel aangewend.

De echte *Thyja* van Theophrastus is de *Cupressus* met nootvruchten, terwijl de *Thya* van Celsius (*Hierobotanici*) de *Citrus Atlantitica veterum* is, en vervolgens is de *Citrus* der Romeinen (*Lüring Inaug. Diss.* 150) een Ceder of *Thyja*.

Citrus en *κεδρος* zal waarschijnlijk welriekend beduiden, hetgeen heden nog algemeen in gebruik is. Bij het loofhuttenfeest is de Cederappel bij de Joden hoog aangeschreven, maar deze appel is geen vrucht van den *Cedrus Libani*, maar eenci troensoort. Een zoodanigen appel ontving ik van

een joodschen voorzanger, hetgeen de *Citrus Bergamæa* *Risso* was, afkomstig van het eiland Corfu, die de welriekende bergamotolie geeft.

Eenige amerikaansche boomen geven welriekend hout en worden Ceder genoemd, b.v. *Cedrela odorata* *L.* der fam. Canelliaceen (Mohl en Schlechtendal Bot. Zeit. 1844 p. 433) waarvan men sigarenkistjes maakt. *Juniperus Virginiana* *L.*, de roode Ceder uit Noord-Amerika, waarvan het hout dient voor potlooden.

De bessen door Schweinfurth gevonden, zijn niet de Wachholderbeere, afkomstig van *Juniperus communis*, evenmin van *Juniperus Oxycedrus Phoenicea* *Dodon*, daar beide in Afrika niet inheemsch zijn (zie Gordon), maar van *Jun. macrocarpa Zibthorp.* door Dodonæus beschreven als de cederboom met bladeren als de jenever.

Deze *Juniperus* komt op de noordkust van Afrika voor.

Lüding (Inaug. dissert. 150, 164) spreekt van *Juniperus exelsa*, doch dit is onjuist, daar *Jun. exelsa* tot de groep van Sabineën behoort met kleine vruchten, wel te onderkennen van de eerstgenoemde.

De bessen zouden eerder nadeelig dan voordeelig werken, en schadelijk zijn.

De bessen van *Jun. macrocarpa* gelijken volkomen op die van *Jun. communis*, doch zij zijn grooter. De gedroogde exemplaren in 's Rijks Herbarium overtuigden mij hiervan. Als men ze niet beide afzonderlijk heeft, zijn ze gemakkelijk te verwarren.

De „Wachholderbeere” door Joachim beschreven zijn dus van genoemde soort in de papyrus onder den naam van *šéni* voorkomende.

De uân en ðehua-bessen zijn van de *Jun. major* fol. cupress. van Dodonæus, welke overeenkomt met de *Jun. Phoenicea* *L.* die in Afrika wordt aangetroffen.

Volgens de bladeren behoort zij tot de derde afdeeling, die der Cupressoiden (Gordon).

De bessen zijn met die der andere soort niet te verwarren, hebben een bruine kleur en een onregelmatigen, ronden vorm. Zij werden, evenals de jeneverbessen, voor hetzelfde doel gebruikt en komen meermalen te zamen in de recepten voor. In 's Rijks Herbarium komt de Jun. Phoenicea ook als Cedrus Phoenicea voor.

Lüding (Inaug. Diss. 164), zegt: „In Phönicien war nach der Uanbaum (Jun. Phoenic.) ein Plateau im Westen von Haleb genannt“. (Ä. 2. 1173 p. 1, 2, 6; Chabas. Mél. III. II. p. 291).

Het hout van den Uanboom wordt gebruikt (Ä. Z. 1873 S. 152, Journ. Az. 1880 125), doch dit kan op een misverstand berusten als men de plaats van Ebn. Baithar, hiervoren vermeld, naleest, hetgeen dan het hout van Cedrus Libani zou wezen.

Wanneer alle boomen naar de plaatsen waar zij groeien genoemd worden, dan zou deze boom de sept van de papyrus zijn.

Derhalve bepaal ik:

de Šeni als Junip. macrocarpa *Zibthort*; de Uan en Šehui als Jun. Phoenicea *L.* en de Sept als Cedrus Libani *Barrelier*.